

ISSN 2707-9147

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Збірник наукових праць

Засновник і видавець:
Класичний приватний університет

Виходить 4 рази на рік
Засновано у 1998 році

ВИПУСК 102

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

УДК 316.42(043)
С54

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15340-3912Р від 22 червня 2009 р.

З 2010 р. усі електронні версії видання передаються на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України і представлені на порталі в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України».

Збірник включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Редакційна колегія: **Гордієнко Наталія Миколаївна**, доктор соціологічних наук, доцент (Запоріжжя); **Клименко Олена Юріївна**, доктор соціологічних наук, доцент (Київ); **Михайлич Олександр Володимирович**, кандидат соціологічних наук (Київ); **Позднякова-Кирбят'єва Елліна Геннадіївна**, доктор соціологічних наук, професор (Запоріжжя); **Сердюк Олексій Олександрович**, кандидат соціологічних наук, доцент (Харків); **Сорокіна Людмила Миколаївна**, кандидат соціологічних наук, доцент (Кам'янське); **Стадник Альона Георгіївна**, кандидат соціологічних наук, доцент (Київ); **Хомерікі Олена Андріївна**, доктор соціологічних наук, професор (Київ).

Іноземні члени редколегії: **Długosz Piotr**, доктор соціологічних наук, професор (Краков, Польща); **Greblikaite Jolita**, доктор соціологічних наук, доцент (Каунас, Литва); **Pileliene Lina**, кандидат соціологічних наук, професор (Каунас, Литва); **Tamulienė Vilma**, кандидат соціологічних наук, доцент (Вільнюс, Литва).

Головний редактор: **Зоська Яна Володимирівна**, доктор соціологічних наук, професор.

Ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету
протокол № 8 від 25.04.2024 р.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р. (додаток 4) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі соціальних наук (054 – Соціологія).

- Збірник наукових праць виходить 4 рази на рік.
- Робочі мови збірника: українська, англійська.
- Редакція матеріали не повертає. Статті до друку підписують за рекомендацією вченої ради Класичного приватного університету.
- Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів.
- При використанні матеріалів збірника посилання на «Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики» обов'язкове.
- Кожна стаття, направлена до збірника, повинна мати такі структурні елементи: індекс УДК (у верхньому лівому кутку сторінки); тематичний розділ журналу; прізвище, ім'я та по-батькові автора (-ів) (не більше 3-х авторів), науковий ступінь, вчене звання, посада та місце роботи навчання) та назва статті; текст статті; список літератури; анотації та ключові слова двома мовами (мовою статті та англійською мовою). Список використаних джерел подається наприкінці статті в порядку згадування джерел та оформлюється з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Обсяг анотації – 1800 знаків без пробілів (250–300 слів), кількість ключових слів – мінімум 5 слів. Обсяг статті – не менше 8 сторінок, включаючи ілюстрації, таблиці, графіки, список літератури.
- Реквізити для оплати публікації будуть надіслані авторові на електронну пошту після схвалення рукопису редколегією.

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ТА ГАЛУЗЕВИХ СОЦІОЛОГІЙ

А. А. Гоць, Ю. С. Нужна

АКТУАЛЬНІСТЬ СОЦІОЛОГІЇ МІГРАЦІЇ ТА ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЬ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ.....	8
---	---

Yu. V. Romanenko

THE USA AND UKRAINE: THE EXPERIENCE OF FORMING A SET OF VALUE IDENTITIES. PART 3. LEGAL AND ARTISTIC IDENTITIES.....	18
--	----

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

А. В. Зінюк, М. І. Нечепоренко

ЦИФРОВА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА.....	32
---	----

Я. В. Зоська, А. Г. Стадник, Н. Ю. Кравченко

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	39
--	----

К. М. Котеленець, Ю. С. Нужна, С. В. Хобта

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ В КРАЇНИ ЄС: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	49
---	----

В. В. Лагодзінський, В. В. Єфімова

СУЧАСНА СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЗАХИСНИКІВ БАТЬКІВЩИНИ В УЯВЛЕННЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	58
---	----

Е. Г. Позднякова-Кирбят'єва, Д. О. Силант'єв, Ю. В. Мосаєв
ПЛАВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ
РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ..... 67

О. О. Суська
МОВА ВОРОЖНЕЧІ ЯК ФЕНОМЕН І ПРЕДМЕТ
НАУКОВОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ..... 76

О. В. Шевчук, О. Д. Деточка
СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ:
СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ..... 88

М. В. Школяр, О. А. Штрайхер
ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ЧИННИК ДЕФРАГМЕНТАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЧАС ВІЙНИ..... 98

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Т. М. Байдак, А. А. Шалімова, В. О. Болотова
ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ НОВИННОГО
TELEGRAM-КАНАЛУ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....114

В. В. Сичова, С. М. Вакулєнко
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РЕІНТЕГРАЦІЇ
ВЕТЕРАНІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
ТА ЇХНІХ СІМЕЙ.....131

Н. М. Гордієнко
СИМВОЛИ ТА СИМВОЛІЧНІ ІНТЕРАКЦІЇ
В ФОРМУВАННІ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ:
СИМВОЛІЧНО-ІНТЕРАКЦІОНІСТСЬКА РЕФЛЕКСІЯ.....144

УДК 304.2
DOI

Н. М. ГОРДІЄНКО

доктор соціологічних наук, професор,
проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

СИМВОЛИ ТА СИМВОЛІЧНІ ІНТЕРАКЦІЇ В ФОРМУВАННІ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ: СИМВОЛІЧНО-ІНТЕРАКЦІОНІСТСЬКА РЕФЛЕКСІЯ

У статті досліджено проблему взаємозв'язку між символами, значеннями, рольовою поведінкою та інтерналізацією ідентичностей в низці символічно-інтеракціоністських концепцій. В ході такого дослідження нами було визначено, що досвід символічних інтеракцій є водночас і досвідом виконання певних ролей, і закріплення ідентичностей, складниками, і поведінковими продовженнями яких є ці ролі. Адже, саме концепція «дзеркального Я», розроблена Ч.-Х. Кулі, пов'язує символи, значення, дзеркальне Его та побудову ідентичностей. Сприйняття інших (соціальна перцепція) утворює задзеркалля «Я» – простір уяви, в якому особа розвиває свою Я-концепцію з урахуванням того, як, на її думку, її сприймають інші. В концепції задзеркалля існує припущення щодо того, що інші можуть бачити нас по-справжньому, а отже, виносити щодо нас певні судження та розуміти значення конструйованих нами символів. Таким чином, особа починає ставитись до себе крізь призму цих уявних суджень та оцінок, піддаючись, на основі цих уявлень в задзеркаллі, соціальному впливу інших.

Згідно цього, ми прийшли до думки про те, що символічно-інтеракціоністське розуміння ідентичності у соціології є фокусованим на низках символів, значень та символічних інтеракцій у побудові ідентичності при виконанні соціальних ролей. Оскільки репертуари соціальних ролей є множинними, то і ідентичності не є фіксованими, а радше динамічними складниками символічних інтеракцій з іншими людьми, реінтерпретації значень, які приписуються символам, та інтерналізації соціальних ролей.

Ключові слова: символ, символічні інтеракції, значення, ідентичності, символічний інтеракціонізм, теорії ролей, теорії афективного контролю, теорії ідентичності.

Постановка проблеми. Символічний інтеракціонізм як соціологічна і соціально-психологічна теорія актуалізує проблеми символічних інтеракцій індивідуальної свідомості актора, його рольових моделей, які відповідають тим чи іншим ідентичностям, соціального середовища (здебільшого, мікрогрупового) та символам із відповідними значеннями [5, с. 902–904].

Теорія символічного інтеракціонізму дозволяє сфокусуватися на створених соціальними акторами символах та їх значеннях, які відповідають соціальним ідентичностям, а отже, ведуть до конструювання цих ідентичностей. При цьому особи як соціальні актори як послуговуються вже напрацьованими символічними конструктами, так і створюють персоналізовані символічні конструкти, призначені для застосування у мікросоціальних середовищах [12, с. 136–141; 13; 25, с. 173–175].

В Україні символічно-інтеракціоністські студії є продовженими у низці праць, автори яких розробляють тематику знаково-символічних взаємодій як середовища конструювання ідентичностей через візуальну соціологію, візуальну аналітику та соціологію візуального символізму, соціологію мистецтва та ін. В контексті розроблених українськими дослідниками ідей ідентичності постають у символічно-відповідному просторі і опосередковуються символами-значеннями як їх трансляторами і підтримувачами [1–4; 29–32].

Утворення символів починається як у взаємодіях, так і має місце поза будь-якими взаємодіями. Адже кожна особа має свої набори символів, через які вона інформує себе та інших про свою внутрішню реальність і визначає соціальні реакції середовища. Кожна людина має характер, фізіономічні особливості, жести, міміку, окулесіку, специфічний для особи одяг, особливі татуювання.

Люди ведуть сторінку в соціальних мережах, які вони позначають безліччю символів і значень, віддаючи перевагу тим чи іншим символічним темам. Ці теми із специфічним символічним контентом в непрямий спосіб інформують їх середовище про ідентичність та ідентичності різного змісту. Н. Сірегар наголошує на більшому значенні індивідуальних цінностей щодо культурних універсалій, вважаючи, що кожен індивід є актором творення культури та здійснює це творення в соціальному центрі своєї мікроспільноти та продукує групо-відповідне значення «ідей» через набори символів, з чим важко не погодитись [35].

Ключовим для теорії символічного інтеракціонізму є розуміння спрямовуючої ролі символів щодо свідомості особи при їх активному впливі на «суспільство» та «оточення», на чому наголошують Блумер Г. та Рек Дж. Дослідники визначають символ в контексті мікроінтеракцій, залежних від особистісних якостей акторів, часових періодів, мікродій, які утворюють поведінкові сенси особи [8; 9; 27, с. 5–51].

Символічний інтеракціонізм є не просто теорією інтеракцій та обмінів, але і має практичне значення для розуміння повсякденного життя. Адже символи фігурують у всіх аспектах нашого життя. Відтворення символічних інтеракцій означає перебування людей в символіці власної свідомості та в середовищній символіці. Для розуміння значення символів є необхідною їх інтерпретація, яка відбувається в множинних актах символічного обміну, що розгортаються між свідомістю особи,

її мікроспільнотою та суспільством (соціальним середовищем, або ж довкіллям) [5, с. 902–904; 8; 9; 12, с. 136–141; 24].

У людини є наявним образ-Я, з якого розум «дістає» певні символи через вчинення різних за змістом дій. Ці символи в діях включаються у символічні інтеракції, і їх певна частина виявляються сутнісними для визначення ідентичностей. Це пов'язане з тим, що вони відповідають статусам, ролям та статусно-рольовим наборам, які можуть відповідати широкому колу групових приналежностей особи (економічних, політичних, наукових та ін.).

Частина символів виявляються ситуаційно-зумовленими, але вони, тим не менш, можуть мати сенс і значення для подальших інтеракцій через їх інтерпретації та реінтерпретації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Між розумом та Я (власним та дзеркальним) відбуваються неперервні взаємодії, в результаті яких розум надає змістам «Я» відповідних значень. Еволюція взаємодій за допомогою жестів, яка відбувається в тваринному світі, при переході до символічних інтеракцій людей стосується складнішої структури останніх [7, с. 107–123; 25, с. 173–175]. Отже, в теорії символічного інтеракціонізму йдеться про так звані природні значення-символи та їх логіку та культурні значення-символи та їх логіку.

Поняття розуму в символічно-інтеракціоністських теоріях охоплює декілька аспектів. По-перше, розум – це своєрідне сховище символів, в якому відбувається їх збереження, накопичення, і який забезпечує їх вибіркове використання. По-друге, розум – це сукупність дій, які актор вчиняє щодо себе чи інших. В цьому сенсі мідівське розуміння розуму майже нічим не відрізняється від біхевіористичного розуміння [25, с. 173–175; 39, с. 15–31].

Акторами будь-яких символічних взаємодій є особистості, які є символічними конструктами множини інтерпретацій власного «Я». Ці конструкти можуть бути як ситуаційно-мінливими (що означатиме образно-рольове перевтілення), такі сталими (коли йдеться про стабілізацію шаблонів через витворення стійких ідентичностей).

Символічні інтеракціоністи (Кулі Ч., Мід Дж. та ін.) активно оперують поняттям «віддзеркалення» і розуміють частину Я, яку вони називають *me* (мене), як іншого, який існує в «нашій уяві про нього». Цей інший щоразу оживає, коли актор вступає в соціальні інтеракції та послуговується символами. Так, у Міда Дж. «Я» є визначенням як соціальний феномен, який виникає в процесі набуття соціального досвіду та діяльності, воно розуміється фактично як неперервний соціальний процес само-віддзеркалення та віддзеркалення самості іншими, яка створює стабільні соціальні зв'язки і міцне підґрунтя для майбутніх відносин [12, с. 136–141].

Я (*I*) через свою віддзеркалюючу і віддзеркалену іншими частину (*me*) конструює і рефлексує, обговорює свою внутрішню реальність та реальність інших, здійснюючи активне маніпулювання символами. Символи опосередковують всі розумові процеси

Дослідники вважають символічні міжособові інтеракції шляхом до саморефлексії, яка може відбуватися в тих чи інших проміжках деякої умовної лінії часу. У власному розумі (який в цьому сенсі виявлятиметься як уява) особа може створювати простір такого собі «задзеркалля».

Це «задзеркалля» є уявним образом уяви себе в уяві інших, така собі «мультиоптика», яка уможливує огляд особою себе з багатьох точок зору в презентаціях та перформансах себе багатьом глядачам [14–18; 23, с. 453–469]. Таким чином, внутрішня символічна інтеракція має своїм результатом створення низки персональних значень універсальних символів. І ці персональні значення починають ставати когнітивно-керуючими щодо дій акторів.

Символічні інтеракції як акти множинного входження персональних значень у взаємодії між особою та суспільством, множинної інтерпретації та реінтерпретації утворюють зміст соціалізації. В соціалізації вибудовуються ієрархії нерівних спроможностей конструювання символів різного ступеня впливовості, на чому наголошують Гофман Е. та Марш М. [14–18; 23, с. 453–469].

Соціалізація в умовах групи із здійсненням впливу призводить до витворення різномістовних ідентичностей. Ідентичності роблять можливими рутинізацію символічних інтеракцій, які відбуваються між індивідами в групі, оскільки можуть підтримувати соціальне життя через підтримання специфічних для групи ідентичностей (смейних, політичних, наукових, релігійних тощо). З підтримання специфічних для групи ідентичностей народжуються різноманітні ритуали та соціальні формальності, які є частиною щоденних зустрічей.

Блумер Г. та Сирегар Н. констатують зв'язок між формуванням ідентичностей та створенням соціальних норм. Ідентичності роблять особу передбачуваною. Так само і норми роблять особу передбачуваною. Вони, з одного боку, обмежують поведінку кожної людини, але, з іншого боку, задають простір вибору в групових середовищах та в суспільстві. З норм та інституцій виростає нормативний порядок, в рамках якого стають можливими іновації. Останні відбуваються через ті самі інтерпретації-реінтерпретації символів, які відбуваються у символічних інтеракціях [8; 35].

Метою статті є визначення взаємозв'язків між символами, значеннями, рольовою поведінкою та інтерналізацією ідентичностей в низці символічно-інтеракціоністських концепцій.

Вклад основного матеріалу. Символічні інтеракції та їх результати у вигляді витворених поєднань персональних значень можуть зазнавати кристалізації та структуризації. Так через взаємодії особи та суспільства під впливом культурних і соціальних процесів відбувається створення соціальних структур, фіксованих через соціальні інститути [35].

Мейнс Д., Сюргю Н. та Катовіч М. [22, с. 161–173] вказують на можливість відтворення контекстів групи у символічних інтеракціях

особи із групами, до яких вона не приналежить. Таким чином, групові ідентичності символічно транслюються в середовище інших груп (через знаки та символи). На ґрунті такої взаємодії ідентичностей посилюються процеси групової рефлексії, розрізнення та саморозрізнення, опосередковані низкою інтерпретацій та реінтерпретацій.

Шерг дослідників послуговувався інтеракціоністськими концептуалізаціями задля розуміння зв'язку між особою та ідентичністю. Всього вдається вирізнити три засадничі групи таких теорій, які дозволяють концептуалізувати сам зв'язок: а) теорії ролей; б) теорії афективного контролю впливу; в) власне теорії ідентичності.

1. Теорія ролей (рольова теорія). Типовою концептуалізацією першої групи є рольова теорія Тернера Р. та Кілієна Л. [41, с. 87–110; 42] сфокусована на структуралізованому створенні, рольових модифікацій та самоперетворення особи у зв'язку із рольовою інтерналізацією.

Дослідники наголошують на існуванні в рольовій структурі рольової бінарності або ж рольових дихотомій. Кожен актор рольової поведінки виконує ту чи іншу роль, виходячи не тільки із її змісту, але і із змісту протилежної ролі. Так, наприклад, виконання ролі асистента хірурга під час хірургічних операцій передбачає і припускає рольові очікування хірурга щодо асистента. Отже, неможливо зрозуміти мотивацію чи рольове значення асистента без розуміння відповідної ролі хірурга та його експектацій щодо рольової поведінки асистента.

Тернер та Кілієн концептуалізують ролі не тільки крізь призму способів визначення рольових експектацій, але і вбудованості останніх в соціальну структуру суспільства. Остання розуміється як система формалізованих статусно-рольових ніш, в яких окремі люди здобувають свою ідентичність через виконання рольових репертуарів, що є ключовим для самої теорії [42, с. 30–86].

2. Теорія афективного контролю. Афекти як вияви особистої психіки часто стають чинниками порушення рольових експектацій. Тим самим вони не лише призводять до рольових інверсій, але і порушують неперервність ідентичностей. Саме таке тлумачення фігурує в працях Хайсе Д., Робінсона Д. та Сміта-Ловіна Л., які дотримуються теорії контролю афектів (афективного контролю) і концептуалізують зменшення невпевненості особи через розуміння афективних реакцій соціального світу на вияви її ідентичності [19, с. 4–16; 20; 21, с. 52–72; 28, с. 137–164].

Теорія контролю афектів дозволяє вибудовувати прогностичні матриці поведінки людей в ситуаціях порушення рольових очікувань як похідних від такого собі еталонного виконання поведінки, яка відповідає носієві ідентичностей в різних соціальних ситуаціях. Особи можуть діяти в різний спосіб задля відновлення ідентичності за обставин їх дискредитації.

Дискредитація ідентичності стається, коли особа на основі індивідуального визначення подій та емоційної реакції, яку вони виявляє

щодо таких подій, викликає з боку оточення негативні афективні реакції. Негативні афективні реакції є інструментами контролю суспільства над ідентичнісно-відповідної рольової поведінки. Ідентичнісно-відповідна рольова поведінка викликає позитивні афективні реакції групи (суспільства) і не спонукає особу до інтерпретацій та реінтерпретацій.

Дослідники доводять наявність афективного контролю як соціального засобу підтримання ідентичності через вияви емоцій акторів соціального середовища як позитивних або негативних санкцій. Актори в символічних інтеракціях здійснюють конструювання подій задля підтвердження ідентичностей як інтерналізованих фундаментальних значень щодо розуміння себе та інших. В соціальних взаємодіях емоції стають індикаторами відповідності або невідповідності конструйованих подій соціальним очікуванням.

Так, сольний концерт співака, який виконує пісенний репертуар на рівні відповідності своїй мистецькій ідентичності, в позитивних очікуваннях супроводжується оплесками та схвальними вигуками. В негативних ситуаціях маса людей повертає співакові емоційні реакції засвистування, презирства, лайки, що може відбуватися під супровід афективно-забарвлених дій (відбувається символічна інтеракція обміну між митцем та його мистецьким продуктом та публікою).

Відбувається порушення неперервності артистичної (мистецької) ідентичності. Співак переживає стан конфузу, він переживає емоційні наслідки, які відрізняються від нормативних. Таким чином, через внутрішні переживання сорому, приниження актор художньої дії усвідомлює те, що припустився «відхилення». В подальших виступах це спонукає артиста відновити значення себе та ситуації до культурного стандарту його мистецької ідентичності.

Асенціо Е., Берк П., Я. Стетс та М. Картер, формулюючи теоретичні узагальнення, ведуть мову про афективний контроль як інструмент позитивної або негативної верифікації ідентичностей. Верифікація триває доти, доки особа при перевірці своєї ідентичності в середовищі отримує від середовища зворотній зв'язок від символічної експозиції цієї ідентичності у вигляді позитивних афектів. Якщо в результаті експозиції ідентичності середовище виявляє негативні емоції, то верифікація припиняється, експозиції скорочуються і ідентичності переходять «в тінь» [6, с. 163–182; 38, с. 227–251].

Переведені в тінь ідентичності зазнають соціальної стигматизації, а отже, їх носіїв починають оцінювати як аморальних або кримінальних. При цьому у оточення видозмінюються не лише символічні позначники такої ідентичності, але і символічно-когнітивні та символічно-поведінкові складові реагування на носіїв аморальних або ж кримінальних ідентичностей [6, с. 163–182; 36, с. 120–140; 37, с. 155–171].

4. Власне теорії ідентичності. Бернер Ф., Серп Р., Страйкер Ш., Стетс Я., Картер М. в своїх теоріях ідентичності, розроблених

в рамках символічного інтеракціонізму [10, с. 231–252; 36, с. 120–140; 40, с. 199–218] наголошують на важливості рефлексивності як атрибуту розуму (mind) і, водночас, ідентичності як мотиваційної структури та джерела емоцій в соціальних мережах.

Каллеро П., Пілявін Д., Бреннер Ф. а також Страйкер Р. та Серп Р. досліджували емпіричні зв'язки між тими чи іншими ідентичностями та прихильностями особи до тих чи інших типів активності. При цьому Страйкер та Серп піддавали дослідженню зв'язок між релігійними ідентичностями та часом проведення молитв, Каллеро П. і Пілявін Д. – між частотністю здачі крові донора та ідентичністю донора [11, с. 1200–1213].

Акцент при цьому робився на помітності самої ідентичності, фіксації на ній уваги. Кореляційний зв'язок між актами фіксації уваги виявляється стало позитивним. Люди, які помітні як донори і донорська ідентичність яких визнається, частіше здають кров, аніж ті, на яких спостерігачі не фіксують увагу. Бреннер Ф., Страйкер Р. і Серп Р. відзначають позитивний зв'язок між визнанням релігійної ідентичності піддослідних та часом, присвяченим молитвам [10, с. 231–252; 11, с. 1200–1213; 40, с. 199–218].

Рупп Л. організувала перформанси ідентичностей, створюючи фактично штучні можливості для камінг-аутів гомосексуальних, лесбійських, бісексуальних привабливостей та ідентичностей нествановленого типу. Поясненнями цьому слугували структурні аргументи, в аспекті урахування яких ідентичності як інтерналізовані культурою та суспільством структури впливають на вибірковість спостереження і бачення можливостей представниками одних спільнот і відсутності бачення таких самих можливостей представниками інших [33, с. 213–235].

Робоче визначення символів в символічному інтеракціонізмі вибудовується на основі їх розуміння як будь-яких об'єктів, жестів, слів чи поведінки, які мають певне значення та стають інструментами конструювання спільних значень, отже, опосередковують комунікацію.

Так, кіпа та пейси слугують символами ортодоксальних юдеїв. Сама зустріч на вулиці з особою із кіпою та пейсами символізує носія відповідної спільноти. Водночас автівка із знаком у вигляді дитячої коляски на бортовому склі позначає наявність дитини в салоні авто.

Символи бувають як матеріальними (натуральними), так і артефактинними (соціально-конвенційними). Матеріальні символи представлені фізичними об'єктами, які позначають щось інше (наприклад, золотий цибулеподібний купол символізує православну церкву). Соціально-конвенційні символи представлені абстрактними концепціями та/або ідеями, які мають значення для різних груп людей (напр., рівність, справедливість та солідарність).

В символічно-інтеракціоністському розумінні символи дозволяють людям інтерпретувати та надавати сенс своїм соціальним взаємодіям,

розуміти навколишній світ та реагувати на нього. Символам спільноти або особи приписують ті чи інші значення, і вони діють у відповідності із цими приписаними значеннями. Ці значення не властиві самим символам, а соціально конструюються у взаємодіях між людьми.

Наприклад, жест зверхності у вигляді закинutoї нагору голови та задраного підборіддя може мати різне значення у різних контекстах. Зверхність може бути ознакою ворожості, презирства чи навіть ненависті, залежно від соціального та культурного контексту, в якому вона виражається за допомогою певних жестів. Значення символу визначається за допомогою соціальних взаємодій, і люди інтерпретують значення на основі свого загального розуміння.

Конструююча та конститууюча роль символів щодо ідентичностей та самооцінки є безсумнівною. За допомогою символічних інтеракцій з іншими люди навчаються надавати значення символам, оперувати та маніпулювати символами, використовуючи їх для підкріплення свого самосприйняття, включаючи і соціальну перцепцію.

Розглянемо приклад прийняття військової присяги. Військова форма та головні убори випускників (курсантів) є символами військово-спортивних досягнень та переходу до нового етапу життя. Сама церемонія наповнена символами, такими як проходження кроком із зброєю та урочиста музика військового оркестру. Ці символи мають сенс для курсантів та їхніх сімей, формують досвід та значущість заходу.

Символічний інтеракціонізм розкриває можливості для розуміння мінливості символічних значень в історичному часі, оскільки приписані символам значення не є фіксованими. Вони можуть трансформуватися у відповідності до зміни культуральних цінностей. Наприклад, холодна зброя та її носіння як символу колись асоціювалася з хоробрістю і високим статусом. Нині її носії стали стигматизованими через зміну безпекової ситуації та культури суспільства.

Символи дозволяють конструювати ідентичність через соціальні взаємодії. Ідентичність є дотичною до переконань та цінностей, які визначають образ людини або соціальної групи, і вибудовується за допомогою соціальних інтеракцій та значень, які приписуються символам.

Конструювання ідентичності відбувається через прийняття ролей як процесу сприйняття себе з позиції інших і розвитку соціального сприйняття як навичок постійного бачення себе очима іншого. Таким чином, ідентичність не є те, що має характеристики вродженості і природної даності.

Висновки. Ідентичність в символічно-інтеракціоністському розумінні конструюється через соціальні інтеракції і опанування вмінь визначення значень, оперування значеннями, маніпулювання значеннями. За рахунок інтерпретацій та реінтерпретацій особу часто не вдається встановити остаточно, оскільки її свідомість зазнає відповідних змін через нові соціальні інтеракції та повторні інтерпретації.

В логіці символічного інтеракціонізму формування ідентичності відбувається в рамках трьох основних процесів: а) соціальної символічної інтеракції; б) конструювання сенсів через символотворення та приписування символам відповідних значень; в) саморефлексію.

Ідентичність особи формується за допомогою соціальних інтеракцій з іншими, в ході яких люди вивчають значення, які приписуються символам, і розвивають самовідчуття, засноване на тому, як їх сприймають та поводяться з ними інші.

Надалі люди активно інтерпретують та надають значення символам на основі своїх соціальних інтеракцій. Значення, які вони приписують символам, впливають на їхнє розуміння себе та своєї ідентичності.

Саморефлексія відбувається через розмірковування про свою ідентичність (ідентичності) у взаємодіях з іншими та коригування я-концепції з врахуванням сприйняття інших (соціальної перцепції) та використовують цю інформацію для формування своєї особистості.

Концептуалізація ідентичностей у символічному інтеракціонізмі також пов'язує прийняття та опанування соціальних ролей у їх формуванні. Визначення соціальних ролей як очікуваної поведінки (прав та обов'язків, пов'язаних з певним соціальним статусом) передбачає і припускає інтерналізацію ролей як поведінкового відповідника ідентичностей.

Досвід символічних інтеракцій є водночас і досвідом виконання певних ролей, і закріплення ідентичностей, складниками і поведінковими продовженнями яких є ці ролі. Наприклад, людина може ідентифікувати себе як політик, коханець або син своєї матері, і її поведінка та самосприйняття відповідатимуть очікуванням та значенням, пов'язаним як із цими ролями, так і з ідентичностями.

Концепція «дзеркального Я», розроблена Ч.-Х. Кулі, пов'язує символи, значення, дзеркальне Его та побудову ідентичностей. Сприйняття інших (соціальна перцепція) утворює задзеркалля «Я» – простір уяви, в якому особа розвиває свою Я-концепцію з урахуванням того, як, на її думку, її сприймають інші.

В концепції задзеркалля існує припущення щодо того, що інші можуть бачити нас по-справжньому, а отже, виносити щодо нас певні судження та розуміти значення конструйованих нами символів. Таким чином, особа починає ставитись до себе крізь призму цих уявних суджень та оцінок, піддаючись, на основі цих уявлень в задзеркаллі, соціальному впливу інших.

Символічно-інтеракціоністське розуміння ідентичності у соціології є фокусованим на низках символів, значень та символічних інтеракцій у побудові ідентичності при виконанні соціальних ролей. Оскільки репертуари соціальних ролей є множинними, то і ідентичності не є фіксованими, а радше динамічними складниками символічних інтеракцій з іншими людьми, реінтерпретації значень, які приписуються символам, та інтерналізації соціальних ролей.

Список використаної літератури

1. Романенко Ю. В. Культуропатії і соціопатії в Україні : розвиток теоретичної соціології девіацій в рамках культурної та соціальної системології (частина 1). *Соціальні технології : актуальні проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. / редкол.: Я. В. Зоська (гол. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 86. С. 35–44.
2. Романенко Ю. В. Культуропатії і соціопатії в Україні : розвиток теоретичної соціології девіацій в рамках культурної та соціальної системології (частина 2). *Соціальні технології : актуальні проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. / редкол.: Я. В. Зоська (гол. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 87. С. 37–51.
3. Романенко Ю. В., Святненко І. О., Зінченко А. А. Візуалізації в медійно-комунікаційному просторі : соціо-системологічний підхід : монографія. Київ : ІМВ, 2014. 366 с.
4. Романенко Ю. В., Святненко І. О., Поцелуйко А. О., Ташенко А. Ю. Етнічні ідентичності в дзеркалі тілесності та практик харчування : монографія. Київ : Вид-во ДУІКТ, 2015. 460 с.
5. Aksan N. Kisac B., Aydin M., & Demirbucen S. Symbolic interaction theory. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2009. Vol. 1 (1). P. 902–904.
6. Asencio E. K and Burke P. J Does incarceration change the criminal identity? A synthesis of labeling and identity theory perspectives on identity change. *Sociological Perspectives*. 2011. Vol. 54 (2). P. 163–182.
7. Belgrave L. and Charmaz K. George Herbert Mead : Meanings and selves in illness. *The Palgrave Handbook of Social Theory in Health, Illness, and Medicine*. New York : Palgrave Macmillan, 2015. P. 107–123.
8. Blumer H. Symbolic Interactionism : Perspective and Method. Berkeley : University of California Press, 1969.
9. Blumer H. Society as symbolic interaction. *Human Behavior and Social Processes*. Boston : Houghton Mifflin, 1962. P. 179–192.
10. Brenner P., Serpe R. and Stryker S. The causal ordering of prominence and salience in identity theory : An empirical examination. *Social Psychology Quarterly*. 2014. Vol. 77 (3). P. 231–252.
11. Callero P.L. and Piliavin J. A. Developing a commitment to blood donation : The impact of one's first experience. *Journal of Applied Social Psychology*. 1983. Vol. 43. P. 1200–1213.
12. Cooley C. H. Human Nature and the Social Order. New York : Charles Scribner's Sons, 1902. 413 p.
13. Cooley C. H. Looking-glass self. *The production of reality : Essays and readings on social interaction*. 1902. Vol. 6. P. 126–128.
14. Goffman E. Asylums : Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. New York : Anchor Books, 1961.
15. Goffman E. Behavior in Public Places : Notes on the Social Organization of Gatherings. New York : Free Press, 1963.
16. Goffman E. Stigma : Notes on the Management of Spoiled Identity. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, 1963. 147 p.
17. Goffman E. Frame Analysis : An Essay on the Organization of Experience. New York : Harper and Row, 1974. 586 p.

18. Goffman E. Gender display. *Studies in the Anthropology of Visual Communication*. 1976. Vol. 3 (2). P. 65–68.
19. Heise D. R. Controlling affective experience interpersonally. *Social Psychology Quarterly*. 1999. Vol. 62 (1). P. 4–16.
20. Heise D. R. Understanding social interaction with affect control theory. *New Directions in Contemporary Sociological Theory*. Lanham, MD : Rowman and Littlefield, 2002. P. 17–40.
21. Heise D. R. Modeling interactions in small groups. *Social Psychology Quarterly*. 2013. Vol. 76 (1). P. 52–72.
22. Maines D.R., Sugrue N. M and Katovich M. A The sociological import of G. H. Mead's theory of the past. *American Sociological Review*. 1983. Vol. 48 (2). P. 161–173.
23. Marsh M. Examining the discourses that shape our teacher identities. *Curriculum inquiry*. 2002. Vol. 32 (4). P. 453–469.
24. Mead G. H. *Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago : University of Chicago Press, 1934. 401 p.
25. Mead G. H. & Mind H. *Self and society*. Chicago : University of Chicago, 1934. P. 173–175.
26. Merolla D., Serpe R., Stryker S. et al. Structural precursors to identity processes : The role of proximate social structures. *Social Psychology Quarterly*. 2012. Vol. 75 (2). P. 149–172.
27. Reck A. J. The Philosophy of George Herbert Mead (1863–1931). *Studies in Recent Philosophy*. 1963. P. 5–51.
28. Robinson D. T. and Smith-Lovin L. Affect control theory. *Contemporary Social Psychological Theories*. Stanford, CA : Stanford University Press, 2006. P. 137–164.
29. Romanenko Yu. V. State symbol of Russia and Albania : comparative aspect. *Actual problems of international relations*. 2019. Vol. 141. P. 28–38.
30. Romanenko Yu. V. Identification Of Value Identities: Theoretical And Social-Pragmatic Perspective. *Соціальні технології : актуальні проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. / редкол. : Я. В. Зоська (гол. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2023. Вип. № 97. С. 42–56.
31. Romanenko Yu. V., Svyatnenko I. A. The Usa And Ukraine: The Experience Of Forming A Set Of Value Identities. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. / редкол.: Я. В. Зоська (гол. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2023. Вип. № 98, С. 40–51.
32. Romanenko Yu. V. Salazar and salazarism in recursion of cultural identities and visual-analytical portraiting : visual-analytical and socio-systemological reflexion. *Соціальні технології : актуальні проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. / редкол.: Я. В. Зоська (гол. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. № 92. С. 29–47.
33. Rupp L., Taylor V., Regev-Messalem S. et al. Queer women in the hookup scene : Beyond the closet? *Gender and Society*. 2014. Vol. 28 (2). P. 212–235.
34. Shibutani T. Herbert Blumer's contributions to twentieth-century sociology. *Symbolic Interaction*. 1988. Vol. 11 (1). P. 23–31.
35. Siregar N. S. S. Kajian Tentang Interaksionisme Simbolik. *Perspektif*. 2016. Vol. 1 (2). P. 100–110.

36. Stets J. E. and Carter M. J A theory of the self for the sociology of morality. *American Sociological Review*. 2012. Vol. 77 (1). P. 120–140.

37. Stets J. E and Harrod M. M Verification across multiple identities: The role of status. *Social Psychology Quarterly*. 2004. Vol. 67 (2). P. 155–171.

38. Stets J. E, Carter M. J, Harrod M. M. et al. The moral identity, status, moral emotions, and the normative order. *Social Structure and Emotion*. San Diego, CA : Elsevier, 2008. P. 227–251.

39. Stryker S. From Mead to a structural symbolic interactionism and beyond. *Annual Review of Sociology*. 2008. Vol. 34. P. 15–31.

40. Stryker S. and Serpe R. Commitment, identity salience, and role behavior : A theory and research example. *Personality, Roles, and Social Behavior*. New York : Springer Verlag, 1982. P. 199–218.

41. Turner R. H. Role change. *Annual Review of Sociology*. 1990. Vol. 16. P. 87–110.

42. Turner R. H. and Killian L. M. *Collective Behavior*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall. 1987. 302 p.

Hordiienko N. M. Symbols and symbolic interactions in the formation of identities: a symbolic-interactionist reflection

The article investigates the problem of the relationship between symbols, meanings, role behavior and internalization of identities in a number of symbolic interactionist concepts. In the course of this study, it was determined that the experience of symbolic interactions is both the experience of performing certain roles and the consolidation of identities, whose components and behavioral extensions are these roles. After all, it is the concept of the “looking-glass self” developed by Charles Horton Cooley, that links symbols, meanings, the looking-glass ego, and identity construction. The perception of others (social perception) forms the “looking-glass world” of the self – a space of imagination in which a person develops his or her self-concept, taking into account how he or she believes others perceive him or her. In the concept of the “looking-glass world”, there is an assumption that others can see us for real, and therefore make certain judgments about us and understand the meaning of the symbols we construct. Thus, a person begins to treat himself or herself through the prism of these imaginary judgments and evaluations, and is subject to the social influence of others based on these perceptions in the “looking-glass world”.

Accordingly, we have come to the conclusion that the symbolic interactionist understanding of identity in sociology focuses on a series of symbols, meanings, and symbolic interactions in the construction of identity in the performance of social roles. Since repertoires of social roles are multiple, identities are not fixed, but rather dynamic components of symbolic interactions with other people, reinterpretation of meanings attributed to symbols, and internalization of social roles.

Key words: *symbol, symbolic interactions, meanings, identities, symbolic interactionism, role theories, theories of affective control, identity theories.*